

Kohti yhteistä hyvää

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro
hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta, maaliskuu 1999

Sisällys

Jes. 58:38.....	2
Lukijalle	2
KOHTI YHTEISTÄ HYVÄÄ	4
Politiikan vaikutukset arvioitaviksi.....	4
Hyvinvointivaltio selviytymismallina	5
Kuljemme kohti verkostovaltiota	6
Arvot ja kultainen sääntö	6
Hyvinvoinnin moraalipohjan arviointia	7
Moraali, etiikka ja sosiaalietiikka.....	8
Voiko markkinoilla olla moraalaa?	9
Markkinat ja oikeudenmukaisuus.....	10
Mielikuvien etiikka ei riitä	10
Hyvin toimiva kilpailu vaatii sääntelyä.....	11
Markkinatalous ja demokratia	11
Elintasoerojen kasvu uhkaa hyvinvointiyhteiskunnan perustaa	13
Pääoma kilpailuttaa myös valtioita ja alueita	14
Valtiot ja kansalaisyhteiskunta markkinoiden sääntelijöinä.....	14
Pohjoismaiset luterilaiset yhteiskunnat perusoikeuksien turvaajina.....	15
Yhteisvastuu ja yhteiskunnan vastuu.....	16
Luterilaisen sosiaaliajattelun periaatteita	17
Hyvinvointia lähietäisyydeltä.....	18
Matkalla kohti yhteistä hyvää.....	19

Jes. 58:38

*Paastopäivänäkin te ajatte omia etujanne,
te ahdistatte niitä, jotka raatavat puolestanne.
Riitaa ja katkeruutta teidän paastonne tuottaa,
raakoja nyrkiniskuja.
Te ette enää pidä sellaista paastoa,
joka kantaa rukoukset taivaisiin.
Tuollaistako paastoa minä teiltä odotan, tuollaista itsenne kurittamisen
päivää?
Sitäkö, että te riiputatte päätänne kuin rannan ruoko,
pukeudutte säkkivaatteeseen, makaatte maan tomussa,
sitäkö te kutsutte paastoksi, Herran mielen mukaiseksi päiväksi?
Toisenlaista paastoa minä odotan:
että vapautat syyttömät kahleista,
irrotat ikeen hihnat
ja vapautat sorretut,
että murskaat kaikki ikeet,
murrat leipää nälkäiselle,
avaat kotisi kodittomalle, vaatetat alastoman,
kun hänet näet, etkä karttele apua tarvitsevaa veljeäsi.
Silloin sinun valosi puhkeaa näkyviin kuin aamunkoi
ja hetkessä sinun haavasi kasvavat umpeen.
Vanhurskaus itse kulkee sinun edelläsi
ja Herran kirkkaus seuraa suojanasi.*

Lukijalle

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispat ovat keskinäisissä neuvotteluissaan usein käsitelleet suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan arvopohjaa, hyvinvointiyhteiskunnan haasteita ja haastajia. Näistä keskusteluista ovat nousseet monet niistä puheenvuoroista, joita olemme käyttäneet hiippakunnissamme ja tiedotusvälineissä.

Kannanottojemme taustana on myös ollut se palaute, joka on välittynyt seurakunnista ja niiden välittömistä yhteyksistä paikkakuntiansa asukkaisiin. Juuri tämä palaute on saanut meidät ilmaisemaan huolestamme hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta, puolustamaan hyvinvointiyhteiskuntaamme muuttuneissakin oloissa ja esittämään myös uuden tilanteen vaatimia muutoksia.

Julkaisemme puheenvuoromme aikana, joka kirkkovuodessa on paastonaikaa. Paastonaika ei ole vain hiljaista vetäytymistä omaan rauhaan. Se on vetäytymistä ja hiljentymistä Jumalan sanan ääreen, sanan joka saattaa särkeä levollisuutemme ja asettaa meille vakavia kysymyksiä.

Johdannoksi olemme valinneet raamatuntekstin oikeasta paastosta (Jes. 58:38).

Keskustelumme yhteenvetona on seuraava tiivistelmä ikään kuin teesit, jotka johdattavat niitä seuraavaan laajempaan hyvinvointiyhteiskunnan perusteiden, haasteiden ja muutospaineiden pohtimiseen.

- Elämä ei ole pelkästään kaupankäyntiä, kuluttamista ja markkinoita. Ihminen on myös lahjoittaja ja lahjojen vastaanottaja, hoitaja ja hoivaaja, seurustelija ja leikkijä.
- Markkinat eivät ole kasvottomia voimia. Ne muodostuvat ihmisistä, jotka tekevät taloudellisia päätöksiä.

- Markkinoilla on aina jokin moraalit. Se on juuri se moraalit, jota ihmiset toteuttavat käyttäessään markkinavoimien valtaa ostajina tai myyjinä.
- Myyjien ja ostajien on syytä arvioida, mitä seurauksia heidän toiminnastaan ja päätöksistään on ympäristölle ja yhteiskunnalle.
- Kilpailu ei voi toimia hyvin, ellei sitä säädellä. Yksi tapa säädellä sitä on lisätä sen läpinäkyvyyttä ja antaa kuluttajille paremmat mahdollisuudet tehdä tietoisia valintoja.
- Kansainvälisten markkinoiden sääntelyyn tarvitaan ylikansallisia päätöksiä. Niitä tehtäessä on kuultava kaikkia osapuolia ja myös otettava kuulu huomioon. Tätä nykyä vallitsevana on "markka ja ääni" periaate.
- Kansainvälisten organisaatioiden tulee ottaa käyttöön painostuskeinoja sellaisia maita vastaan, jotka hyväksyvät moraalittoman toiminnan, esimerkiksi sen, että käytetään lapsityövoimaa, tuhotaan ympäristöä tai vainotaan ammattiyhdistysliikettä.
- Kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden haittavaikutuksia ja keinottelun aikaansaamia kriisejä voidaan ehkäistä valuuttakauppaveron kaltaisella kansainvälisellä lainsäädännöllä, jonka kehittämisessä Suomi voi olla aktiivinen osapuoli.
- Sosiaalista vastuuta kantava pohjoismainen yhteiskunta on saavutus, josta ei tule luopua.
- Vapaat markkinat eivät takaa kaikille ihmisille riittäviä elinmahdollisuuksia. Siksi tarvitaan valtiota, joka suojelee heikkoja ja puolustaa oikeudenmukaisuutta.
- Köyhyyden poistaminen edellyttää tulojen jakamista. Tämä tarkoittaa sitä, että vahvat ja hyväosaiset kantavat esimerkiksi verotuksessa suuremman taakan kuin heikot ja huono-osaiset.
- Tarvitsemme kansalaisten itsensä kehittämiä palveluja ja heistä lähtevää uutta käyttövoimaa seurakuntiemme ja kuntiemme työhön.
- Valtiolla on kokonaisvastuu siitä, että kunnilla on taloudelliset mahdollisuudet tarjota riittävä perusturva kaikille asukkailleen.
- Perusturvan on edelleenkin ulotuttava toimeentuloon, koulutukseen ja terveydenhoitoon niin laajalti, että se palvelee kohtuullisesti kaikkia kansalaisia varallisuudesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta.

Maaliskuussa 1999

Suomen evankelisluterilaisen kirkon piispat

*Jukka Paarma
Olavi Rimpiläinen
Erik Vikström
Eero Huovinen
Voitto Huotari
Jorma Laulaja
Wille Riekkinen
Juha Pihkala
Ilkka Kantola*

KOHTI YHTEISTÄ HYVÄÄ

Elämme aikaa, jona välineet ovat häikäiseviä mutta päämäärät hämäriä. Monet asiat näyttävät riistäytyneen ihmisen hallinnasta. Eilen yhteiskunta kiehui ylikuumentunutta talouttaan ja osakepörssien käyrät olivat jyrkässä nousussa. Tänään kaatuu suuri sijoitusyhtiö maailman toisella laidalla ja talousennusteet kääntyvät pääläelleen. Maailmanlaajuiset muutokset heijastuvat miltei heti yksityisen ihmisen elämään. Neuvottomuus ja hämmennys valtaavat alaa. Monet kysyvät, mihin ankkuroida oma elämänsä, mistä etsiä tukea.

Arkipäivän tasolla muutokset ilmenevät epävarmuutena tuloista ja työpaikoista. Vastapainoksi tarjotaan talouskasvun, yrittäjyyden ja vapaaehtoisen kansalaistoiminnan näkymiä. Monille tämä onkin sopinut. Samaan aikaan ihmisiä kuitenkin jää yhteiskunnan normaalien rutiinien ulkopuolelle, eikä myönteinenkään talouskehitys juuri tuo heille toivoa. Mukana sinnitteleväkin kokee elämän uhkaavaksi ja samalla yhä kuluttavammaksi. Vaatimukset lisääntyvät ja moni palaa loppuun.

Ihmisten hädästä ja vaikeuksista on riittämiin tietoa. Silti julkista keskustelua hallitsevat markat ja pennit. Valtio, kunnat ja yksityiset ihmiset joutuvat sopeuttamaan omat suunnitelmansa ja taloutensa vaatimuksiin, jotka nousevat kansainvälisiltä markkinoilta. Mistä nämä vaatimukset tarkemmin sanoen tulevat?

Politiikan vaikutukset arvioitaviksi

Hyvinvoinnin keskeinen taloudellinen lähtökohta on korkeassa työllisyydessä ja siinä, että työn tuottavuuden lisääntyessä syntyy uutta jaettavaa. Hyvinvointivaltio on perustunut jatkuvaan talouskasvuun. Sen pahin uhka on siinä, ettei perinnäistä palkkatyötä enää löydy kaikille ja että julkisen vallan rahahanat ehtyvät.

On tultu uuteen vaiheeseen. Vaikka tuotantoa lisätään, työllistettyjen määrä vähenee. Kansantuote kasvaa, mutta työpaikkoja on entistä harvemmillä. Menestyjät kysyvät, onko enää varaa hyvinvointivaltioon, joka jakaa rahaa myös niille, jotka eivät osallistu sen hankkimiseen. Miksi pitäisi kohdentaa verovaroja niiden hyväksi, jotka eivät tee työtä? Alkaa olla merkkejä siitä, että hyvinvoivat keskiluokkaiset veronmaksajat uskovat tulevansa toimeen ilman hyvinvointivaltiota.

Harjoitettu politiikka vastaa tarkoitustaan silloin, kun se reagoi joustavasti ihmisten tarpeisiin. Tähän on kiinnittänyt huomiota eduskunnan tulevaisuusvaliokunta mietinnössään, jonka se julkaisi syksyllä 1998. Suomesta puuttuu mietinnön mukaan politiikan vaikutusten arviointi ja politiikan tavoitteiden ja keinojen järkipärisen vertailu. Muun muassa seuraavat valiokunnan havainnot vaatisivat arviointia:

Viisimiljoonaisesta kansasta useita satoja tuhansia on työttömänä tai koulutuksessa, joka ei vastaa työelämän alati muuttuvia vaatimuksia. Joillakin aloilla taas on pulaa työntekijöistä; varsinkin hoiva- ja hoitoaloilla yhä suurempi osa työstä jää tekemättä.

On arvioitu, että vuonna 1996 harmaa talous ja talousrikollisuus veivät yhteiskunnan varoja 25 50 miljardia markkaa. Vuoden 1997 aikana työntajat jättivät veroennakoita tilittämättä 4,4 miljardin markan arvosta. Edellisenä vuonna summa oli viisi miljardia markkaa. Kesän 1998 kyselytutkimuksessa 74 % vastanneista oli sitä mieltä, että työnteko ei ole riittävän kannustava vaihtoehto sosiaaliturvan varassa elämiseen verrattuna. Noin 600 000 suomalaista joutuu turvautumaan jonkinlaiseen sosiaaliseen apuun, ja vuonna 1998 tammikesäkuun aikana noin 300 000 kotitaloutta sai toimeentulotukea.

Valtio on siirtänyt julkisia palveluja ja niihin liittyvää päätöksentekoa kunnille. Varojen kohdentaminen on muodostunut ongelmaksi, ja osassa maata eniten apua tarvitsevat ovat kokeneet jääneensä turvattomiksi. Kunnat ovat rahoitusvaikeuksissaan joutuneet karsimaan palveluja ja korottamaan palveluista perittäviä maksuja sekä lomauttamaan esimerkiksi opettajia.

Pieniä keskituloisia verotetaan niin ankarasti, että lapsiperheelle, jonka vanhemmat käyvät työssä, saattaa jäädä vähemmän varoja elämiseen kuin toimeentulotuen ja muiden tulonsiirtojen varassa olevalle perheelle.

Hyvinvointivaltio selviytymismallina

Kun arvioidaan politiikan vaikutuksia, joudutaan lopulta kysymään, voivatko kansalaiset vielä 2000-luvulla luottaa kansallisvaltioon. Pitääkö se edelleen yllä kansalaisten yhteenkuuluvuuden tunnetta? Jotkin asiat hoidetaan tehokkaimmin maailmanlaajuisesti, toiset kuuluvat Euroopan tasolle, ja osa hoidetaan alueellisesti. Globaalistumisen vaikutuksesta valtion perinteisiä tehtäviä on jo siirtynyt ja siirtynee edelleenkin Euroopan keskusorganisaatioissa ja vielä etäämmälläkin päätettäviksi. Euroopan unionissa mukana olevien valtioiden oma liikkumavara kaventuu monella toimialalla.

Yhteiskunnallisen murroksen jatkuessa hyvinvointivaltio joutuu kipeiden kysymysten eteen: Voidaanko etuudet ja palvelut jakaa kaikille tarpeeseen tai varallisuuteen katsomatta? Onko apua tarvitsevalla oikeus saada yhteiskunnan rahaa vastikkeettomasti, ilman velvollisuutta tehdä työtä tai olla jollakin muulla tavoin hyödyksi? Yhä enemmän mietitään paluuta tarveharkintaiseen sosiaalipolitiikkaan.

Vakiintuneiden rahanjakoperusteiden muuttamiseen saattaa kuitenkin sisältyä vaara. Pelkästään maksajan asemaan joutuvat hyvätuloiset eivät ehkä enää tuntisikaan omakseen sitä hyvinvointimallia, johon tähän saakka on luotettu. Sitä ei pidettäisi enää parhaana riskienhallintakeinona yhteiskunnallisten uhkien edessä.

Kun käydään tarkistamaan hyvinvoinnin mallia, joudutaan kysymään, miten ja mihin suuntaan voidaan laajentaa kansalaisten omaa vastuuta ja keskinäistä osakkuutta yhteisten asioiden hoitamisessa. Miten murtaudutaan ulos siitä köyhyyden ja ulkopuolisuuden kehästä, joka syntyy, kun osa kansalaisista kuuluu työelämän eliittiin ja osa joutuu työskentelemään pienellä palkalla tilapäisissä työsuhteissa? Miten käy keskinäisen yhteenkuuluvuuden, jos asenteet kovenevat? Mihin joudutaan, jos vahvemmat yhä yleisemmin käyvät peräämään etujaan?

Suuren kysymyksen muodostaa se, että hyvinvointivaltion voimavarat eivät näytä riittävän koko maailman kattavassa talouskilpailussa, jossa yksittäinen valtiontalous on mitätön tekijä rahamarkkinoilla. Tätä nykyä kysellään huolestuneesti, onko kansallisvaltioilla ylipäänsä mahdollisuuksia tässä kilpailussa. Kykenevätkö ne yhdessä luomaan kansainvälisiä sääntelyjärjestelmiä, joiden avulla pystyttäisiin vähentämään globaalitalouden häiriöitä ja yhdistämään toisiinsa sääntely ja alueellinen kestävä kehitys?

Talouselämän globaalien virtausten lisäksi kansallisvaltion haasteeksi nousevat vieraat kulttuurit ja poliittisen valvonnan ulkopuolelta määritellyt uskonnolliset ihanteet. Uhkana on tällöin, että kun valtio ensin on menettänyt kykynsä hallita sitä, mikä on sille oleellista, eli pääomaa ja sijoituksia, se menettää myös kykynsä edustaa sitä, mikä on ensiarvoisen tärkeää, eli kansalaisia.

Useat ongelmat, kuten ilmastonmuutos, rahamarkkinoiden epävakaus ja kehitysmaiden

velkakierre, johtuvat pääosin Suomen ulkopuolisista tekijöistä. Näitä voidaan ratkoa vain kansainvälisesti. Siksi tarvitaan ylikansallisia hallintajärjestelmiä, joiden päätöksenteko perustuu kansainväliseen demokratiaan. Samalla kehitys merkitsee sitä, että paikallista hallintoa on tehostettava.

Kuljemme kohti verkostovaltiota

Suomessa aluekehityksen vastuu on siirretty valtion lääninhallituksista maakuntien liitoille, jotka nojaavat vahvaan kunnalliseen itsehallintoon. Suunta on juuri se, josta tulevaisuudentutkijat ovat jo vuosia puhuneet. Silmien edessä on verkostovaltio, joka koostuu kansallisvaltioiden osista, alueista paikallishallinnosta ja jopa kansalaisjärjestöistä ja niiden alayhdistyksistä. Nämä kaikki muodostavat verkoston, joka perustuu vuorovaikutukselle ja jaetulle vastuulle. Jotta voisimme elää tällaisessa verkossa, meidän on tiedettävä, keitä me olemme. Ratkaisevaksi selviytymisehdoksi muodostuu kyky liittyä verkkoon.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta sanoo mietinnössään:

Ihmiskunta tarvitsee taloudellisten ja teknologisten menestystekijöiden lisäksi sivistyksellisesti kestävää pohjaa. Se tarvitsee globaalia etiikkaa toimintansa pohjaksi. Arvopohja ei kulje tasatahtiin muun kiihkeän muutoksen kanssa. Esimerkiksi kristilliset arvot ovat edelleen pysyviä. Antiikin filosofiassa on yhä nykypäivän elämälle älyllistä haastetta tarjoavaa oivallusta.

Arvot ja kultainen sääntö

"Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille" (Matt. 7:12)

Uusien ongelmien edessä toivotaan pohdintaa siitä, mitä ihminen pitää tärkeänä, arvokkaana. Tätä tarkoitetaan, kun puhutaan arvokeskustelusta. Asioilla tai esineillä on jokin arvo vain sikäli kuin ihminen niille sellaisen antaa. Tämä taas voi tapahtua joko yhteisöllisesti tai yksilöllisesti. Jos yhteisö määrittelee arvot, tavoitellaan ainakin jonkinlaista yleispätevyyttä. Jos taas asia jää pelkästään yksilön käsiin, hänen määrittelemänsä arvo voi olla yleispätevä tai vain hänen itsensä tunnustama.

Monet ovat viime vuosikymmeninä luopuneet ajatuksesta, että olisi yleispäteviä arvoja: ainoa yhteinen arvo olkoon moniarvoisuus! Mikäli tähän muodikkaaseen näkemykseen suostutaan, arvokeskustelu käy lähes mahdottomaksi. Yhteiskunta jatkaa silloin pirstoutumistaan mosaiikkimaiseksi alakulttuurien yhdistelmiksi, ja ihmisten kanssakäyminen muodostuu yhä vaikeammaksi.

Jos kuitenkin lähdetään siitä, että on olemassa ja pitää olla yleispäteviä perusarvoja, silloin on tunnustettava jokin yksilöä suurempi arvojen lähde tai arviointiperuste.

Varteenotettava ihmiskunnan yhteinen eettinen lähtökohta on niin sanottu kultainen sääntö: Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille (Matt. 7:12). Sen vahvuus on siinä, että sen sisältämä periaate tunnetaan useimmissa uskonnoissa ja monissa filosofisen etiikan malleissa. Se ylittää kulttuurien rajat. Sen avulla voidaan hahmottaa sekä arkielämän oikeaa ja väärää että mutkikkaita eettisiä ongelmia.

Yleisyydestään huolimatta kultainen sääntö ymmärretään usein väärin. Se ei suinkaan kehota meitä tekemään toisillemme sitä, mitä itse pidämme hyvänä itsellemme, vaan asettumaan toisen asemaan. Se kehottaa kysymään, mitä toivoisimme itsellemme tehtävän, jos olisimme

toisen ihmisen tilanteessa. Moraalisesti oikeat teot syntyvät, kun eläydytään toisen ihmisen elämäntilanteeseen ja asetutaan hänen asemaansa. Luterilaisessa kultaisen säännön tulkinnassa on erityisesti korostettu tilanteen näkemistä heikoimmassa asemassa olevien silmin. Kultainen sääntö lähtee ihmiselämän todellisuudesta: elämä toteutuu väistämättä toisten yhteydessä. Toisten yhteydessä koetaan onni ja menestys, toisten yhteydessä myös haavoitutaan. Tämän mukaisesti ihmisen arvokaan ei ole vain individualistinen suure, vaan se toteutuu suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteisöön.

Kultaisen säännön mukaisesti asioita tulee katsoa ensisijaisesti toisen ja toisten kanalta, tulee asettua toisen ihmisen asemaan. Oma ihmisarvo on tällöin aina mukana, mutta se ei johda muista piittaamattomaan itsensä toteuttamiseen. Yksilöllisyys ja yksilönvapaus asettuvat yhteisön taustavalo.

Kestävä etiikka asettaa yhteisön kokonaisedun ensisijaiseksi itsensä toteuttamisen sijasta. Yhden ihmisen taloudellisilla tavoitteilla on yhteisöllinen raja: yhden ihmisen tavoitteet on arvioitava toisten ihmisten vastaavien ja yhtä oikeutettujen tavoitteiden kanssa; yhden yhteiskunnan edut ja tavoitteet muiden yhteiskuntien; yhden maailmanosan globaalin kokonaisedun ja yhden yhteiskuntaluokan tai avainryhmän tavoitteet koko yhteiskunnan elämän ja tavoitteiden kanssa. Kohtuullinen elämä on oman elämän ja elintason suhteuttamista yhteisön voimavaroihin.

Päätäjien tulisi ottaa huomioon yhteiskunnan jäsenten olot ja tarpeet. Tämä ei voi tapahtua ulkoaja ylhäältäpäin määrittelemällä, vaan siten, että paneudutaan syvällisesti ihmisten elämän todellisuuteen. Myös markkinoiden vapaus, taloudellinen kasvu ja tehokkuus tulee niveltää tähän kokonaisuuteen.

Hyvinvoinnin moraalipohjan arviointia

Kun hyvinvointiyhteiskuntaa on perusteltu, on korostettu myös ihmisen oikeutta itse määrätä omista asioistaan. Yhteiskunta ei siis ole eikä saa olla pelkkä holhoava äidinsyli. Itsemääräämisoikeuteen vetoamista on kuitenkin toisaalta käytetty hyväksi, kun on haluttu puolustaa myös vapaiden ihmisten itsekkyyttä ja hillitsemätöntä markkinamekanismia. Tämä on johtanut joskus siihen, että liberaalin demokratian ihanteet on yksipuolisesti samastettu vapaisiin markkinoihin ja kulutuksen jatkuvaan kasvuun.

Läntisessä ajattelussa onkin kulkenut kaksi perusviritystä, jotka on pidettävä mielessä, kun arvioidaan markkinatalouden toimintoja. Perinteinen englantilaisamerikkalainen taloudellinen liberalismi on korostanut ihmisen vapautta jostakin (ns. negatiivista vapautta). Sillä on tarkoitettu erityisesti vapautta poliittisen järjestelmän luomista rajoituksista. Manner-Euroopassa on tämän rinnalle kuitenkin kehittynyt toisentyypinen, humanistispainotteinen liberaali käsitys, joka on alleviivannut yksilön vapautta johonkin (ns. positiivista vapautta). Yhtenä kantavana ajatuksena siinä on ollut ihmisen täydellistyminen ja itsensä toteuttaminen nimenomaan itsenäisenä ja järkevänä moraalisenä päätäjänä.

Englantilaisamerikkalainen taloudelliseen liberalismiin nojautuva markkinatalousajattelu haluaa pitää sekä moraalin että poliittiset oikeudet mahdollisimman kaukana taloudellisista ratkaisuista. Ihmisten aineellinen eriarvoisuus on oikeutettua, jos siitä ajatellaan syntyvän lisää jaettavaa. Ihanteena on ollut ns. näkymättömän käden ohjaamien vapaiden markkinoiden maksimointi ja seurauksena moraalin minimointi. Tällöin ihmisten ainoa yhteinen päämäärä on aineellisten etujen tavoittelu.

Kaksinapainen suhtautumistapa heijastuu myös näkemykseen valtion hallinta-alueen laajuudesta. Talousliberalismi pyrkii kaventamaan valtion osuutta, kun taas liberaali humanismi antaa valtiolle tilaa voimavarojen jaon lisäksi myös kasvatuksen, terveydenhuollon ja muiden positiivisten oikeuksien piirissä. Suomalaisen hyvinvointivaltion moraalipohja noudattaa tätä jälkimmäistä juonetta. Myös luterilainen eettinen ajattelu ja työväenliikkeen paras perinne ovat olleet ohjaamassa samaan suuntaan. Valtion tulee turvata perustoimeentulo, joka auttaa vähäosaisia kansalaisia kehittymään "moraalisesti ja poliittisesti itsenäisiksi päätöksentekijöiksi".

Viime aikojen tiukassa taloustilanteessa yhteistä hyvää edistävä moraalinen näyttää joutuneen väistymään markkinavoimien vaatimusten ja itsekkäästi yksityistä hyvää ajavien aineellisten arvojen tieltä. Tällöin on vaarana, että hyvinvointivaltio menettää ihmisten mielessä oikeutuksensa eli alkuperäisen, yleistä ihmisarvoa kunnioittavan moraaliperustansa. Jos näin käy, demokratialle olennainen kriittinen ja vastuullinen kansalainen häviää näköpiiristä. Esille nousee taloudellisen liberalismien mukainen näkemys ihmisestä, joka on itsekäs oman etunsa ajaja. Yhteiskuntien piilossa leviävä sairaus onkin moraalipohjan vähittäinen rapautuminen.

Sosiologit ovat yleisesti jakaneet Suomen sodanjälkeisen ajan kolmeen aikakauteen. Aina 1960-luvun jälkipuoliskolle ulottunutta kautta on kutsuttu moraalitalouden ajaksi. Päätöksiä perusteltiin moraalilla näkökohdilla. Siitä 1980-luvun alkupuolelle kestänyttä jaksoa on nimitetty suunnitelmatalouden ajaksi. Silloin uskottiin, että ongelmat voitiin ratkaista tieteellisellä suunnittelulla ja järjestelyllä. Kolmas vaihe, joka ulottuu nykyhetkeen, on määritelty kilpailutalouden ajaksi.

Nykyinen arvopohja nousee siis yhä vähemmän moraalien tai tieteen piiristä ja saa kasvavassa määrin vaikutteensa yritysmaailmaa hallitsevasta olemassaolon taistelusta. Sen perussääntö kuulostaa kovin darwinilaiselta: "Kekseliäin ja sopeutumiskykyisin voittaa". "Tarkoituksenmukaisuus on voittanut oikeudenmukaisuuden, ja vallalla ovat markkinatalouden tehokkuusarvot." Tämä muutos heijastuu selvästi nykyiseen kielenkäyttöön. Julkisessa keskustelussa käytetään mielellään liike-elämän termejä. Puhutaan sosiaaliterveyspalvelujen tuottamisesta sekä niiden tarjonnasta ja kysynnästä.

Syntynyt tilanne on herättänyt huolestunutta keskustelua. Hyvinvointivaltion rakentajien ohjenuoranaan pitämä oikeudenmukaisuus on saanut väistyä markkinaliberaalien korostaman vapauden tieltä. Tästä on seurannut eettinen murros, jossa vallan on siepannut ns. heikko moraalinen. Perinteinen velvollisuusetiikka katoaa, ja tilalle asettuu lyhytnäköinen seurausetiikka, jossa ihminen punnitsee tekoaan saamansa hyödyn ja aiheuttamansa haitan valossa. Kun ihminen velvollisuusetiikassa on ollut itseisarvo, hän on nyt vaivihkaa muuntumassa välinearvoksi, jota mitataan arkielämän tasolla sairaaloissa ja vanhustenhuollossa sekä yleensä kaikkialla siellä, missä on kysymys rahasta. Seurausetiikka ei hevin jätä tilaa ihmisen sisäisen identiteetin rakentamiseen, vaan lisää tyhjyyttä ja juurettomuutta. Ihminen kadottaa yhteyden itseensä, ympäristöönsä ja toiseen ihmiseen. Syntynyt tyhjyys ei ole täytettävissä vain edistämällä aineelliseen hyvään kytkettyä onnellisuutta.

Moraali, etiikka ja sosiaalietiikka

Sanoja *etiikka* ja *moraali* käytetään usein toistensa vastineina. Nykyään on kuitenkin tapana erottaa etiikka ja moraalit toisistaan. Moraalilla tarkoitetaan ajattelua ja toimintaa ohjaavia arvostuksia. Etiikassa pohditaan näiden arvostusten perusteita. Esimerkiksi kultainen sääntö on eettinen peruste, jolla voidaan arvioida hyvän ja oikean sisältöä eli moraalisia ratkaisuja käytännön arkielämässä.

Sosiaalietiikka tarkoittaa yhteiskunnallista elämää koskevaa eettistä ajattelua. Siinä selvitetään, millä perustein jokin asia on hyvä ja oikea ihmisten kesken, yhteiskunnassa, ihmiskunnassa tai ihmisen ja luonnon välisissä suhteissa.

Viime vuosien keskeinen sosiaalieettinen kysymys on ollut, miten demokratian, oikeudenmukaisuuden ja markkinatalouden keskinäiset suhteet on ymmärrettävä.

Voiko markkinoilla olla moraaliala?

Markkinatalouden perusolettamus on, että markkinoiden osapuolet pyrkivät ensisijaisesti ajamaan omaa etuaan. Tällaista toimintaa kutsutaan taloudelliseksi "järkevyydeksi". Sen sokea kohta on siinä, että se ei ota huomioon, millä tavoin yksilöiden tai yritysten toimet vaikuttavat muiden hyvinvointiin. Lisäksi se nojaa käsitykseen, että ihminen on aina itsekäs ja tavoittelee vain omaa onnellisuuttaan.

Ihmisyys on kuitenkin paljon enemmän kuin taloudellista järkevyyttä ja oman edun tavoittelua. Se toteutuu ensisijaisesti ihmisten luonnollisessa vuorovaikutuksessa, kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisessa ja siinä, että voi olla jollekulle avuksi. Siihen sisältyy pyyteetöntä tarvetta jakaa omastaan, kantaa vastuuta yhteisistä asioista ja muiden ihmisten elämästä.

Markkinoilta tämä pyyteettömyys puuttuu kokonaan. Vaikka markkinoiden kautta välittyy valtavasti tietoa, läheskään kaikki elämän ja toimeentulon kannalta olennainen tieto ei välity niiden kautta. Kuitenkin kaupallinen ajattelutapa on nopeasti tunkeutunut myös elämäntilanteille, joille se sopii huonosti, esimerkiksi koulutukseen ja terveydenhoitoon. Tästä seuraa, että maksukykyiset asiakkaat saavat sen, minkä haluavat, mutta muiden tilanne heikkenee. Elinehdot jakaantuvat entistä epätasaisemmin. Onko siis tuloksena se, että on ennen muuta keskityttävä hankkimaan paljon rahaa, jotta voisi kouluttaa lapsensa ja saada vanhetessaan hyvän hoidon? Suomessa perusturva, koulutus ja terveydenhoito on pyritty takaamaan kaikille. Jos markkina-ajattelu vahvistuu näillä alueilla, yhteiskuntamme perusteet muuttuvat eikä ihmisten syvempiä inhimillisiä tarpeita oteta tasapuolisesti huomioon.

Markkinat eivät juuri tarjoa mahdollisuuksia asettua toisen asemaan. Niille riittää, että tuotteet menevät kaupaksi. Asiakas ei kuitenkaan ole edes kaupan kassalla vain omaa olemassaoloaan turvaava ja mielihyvä tavoitteleva yksilö. Hänen elämänsä riippuu paljolti toisten ratkaisuksista. Vastaavasti hänen valintansa vaikuttavat toisten elämään.

Markkinat eivät ennen kaikkea hintamekanisminsa osalta kykene ottamaan huomioon tuotannossa ja kulutuksessa syntyviä ulkoisvaikutuksia. Vain harvoin hinnat heijastavat vaikkapa rasisitusta, jonka tuotteiden valmistaminen ja käyttö aiheuttavat luonnolle. Markkinat ovat ylipäänsä kovin vähän kiinnostuneita oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvoisen elämän vaatimuksista.

Englantilaisamerikkalaisen liberalismien mukaan on sitä parempi, mitä esteettömämmin yksilöt saavat edistää omia pyrkimyksiään. Kun aktiiviset ja voimakkaat ihmiset toteuttavat tavoitteitaan, he vetävät muutkin mukaansa: syntyy vapautta ja hyvinvointia. Itse kunkin pyrkimystä olemassaolonsa turvaamiseen ja hyvinvointinsa lisäämiseen ei sen vuoksi tule valvoa eikä rajoittaa. Nämä näkökohdat menevät kaikkien muiden edelle. Erityisen vahvan painon ne saavat uusliberalismiksi kutsutussa suuntauksessa.

Uusliberalistisen ajattelutavan yksi ongelmakohta on oletus, että kaikkien vapaus voisi jatkuvasti lisääntyä. Todellisuudessa näin ei tapahdu. Markkinatalous ei sellaisenaan voi estää sitä, että joidenkin vapaus aina lisääntyy joidenkin toisten kustannuksella. Markkinataloudessa vapaus on

ostettavissa. Kun jotkut ostavat sitä lisää, monet joutuvat entistä tiukempiin kahleisiin. Heistä tulee välineitä, joilla toiset toteuttavat itselleen asettamiaan päämääriä. Ne, jotka eivät kykene osallistumaan markkinoihin, ovat järjestelmän näkökulmasta poissa aktiivisen ja vapaan toimijan roolista. Oman hyvän jatkuva lisääminen onkin ristiriidassa yhteiskunnan yhteisen moraalisen perustan, kultaisen säännön, kanssa. Se on itsekkyyttä ja ahneutta, mikäli sen hintana on toisten ehtojen heikkeneminen.

Markkinatalous, joka perustuu yksilön oman edun tavoitteluun, ei itse kykene toteuttamaan keskeistä tavoitettaan: kaikkien ihmisten mahdollisimman suurta vapautta. Se olettaa, että lähtökohdiltaan yhtä vapaat ihmiset kilpailevat menestyksestä. Sen mukaan on oikeudenmukaista, että kukin saa pitää kilpailun tulokset itsellään. Asetelma ei kuitenkaan vastaa todellisuutta. Ihmisten lähtökohdat ovat hyvin erilaiset, ja erot tuntuvat yhä vain lisääntyvän.

Yhtäläisen vapauden ja arvon aikaan saamiseksi sekä lähtökohtia että lopputuloksia olisi tasoitettava. Tällaisia toimenpiteitä monet vapaan markkinatalouden puolustajat pitävät kilpailun ja vapauden rajoittamisena. Mutta jos näin ei menetellä, kilpailu ja vapaus kääntyvät vastakohdikseen ja ihmisten ehtojen erot kasvavat kohtuuttomiksi.

Markkinat ja oikeudenmukaisuus

Yksilön pyrkimys lisätä omaa hyvinvointia törmää pian muiden vastaaviin pyrkimyksiin. Uusliberalistisen ajattelutavan mukaan yhteiskuntamoraali alkaa vasta tällaisesta ristiriitatilanteesta. Silloin sovitaan pelin säännöt: Minä saan rauhassa yrittää niin kuin sinäkin. En häiritse sinua älä sinäkään häiritse minua. Toiselle siis tunnustetaan samat oikeudet turvata olemassaolonsa kuin itsellekin. Tämä muistuttaa kultaisen säännön vaatimusta, että tulee tehdä toiselle niin kuin toivoo toisten tekevän itselle. Siitä kuitenkin puuttuu vaatimus asettua toisen asemaan ja elämäntilanteeseen. Se ei myöskään ohjaa huolehtimaan toisesta. Se ainoastaan tunnustaa, että itse kullakin on oikeus edistää omaa etuaan.

Uusliberalismin mukaan toisen omaisuuteen, terveyteen ja hyvinvointiin ei saa puuttua. Toista ihmistä ei siis saa vahingoittaa. Miltei mitä tahansa saa tehdä, kunhan ei vahingoita yksilöä eikä yhteisöä. Näin määriteltyjä oikeuksia kutsutaan usein kieltäviksi eli negatiivisiksi oikeuksiksi. Yhteiskunnankin on taattava lähinnä kansalaisten kieltävät oikeudet.

On kuitenkin kysyttävä, mitä toisen vahingoittaminen lopulta on. Eikö viime vuosina ole taloudellisen kasvun ja voiton nimissä vahingoitettu monien ihmisten oikeutta elantonsa hankkimiseen? Ihmisten oikeuksia on rikottu ensin vastuuttomalla taloudellisella toiminnalla ja sen jälkeen maksattamalla heillä tämän "liiketoiminnan" aiheuttamat laskut. Onko siis toteutunut edes negatiivisten oikeuksien vähimmäisvaatimus? Monien ihmisten työpaikat ovat menneet ja elinolot heikentyneet, samalla kun joidenkin muiden entistä harvempien hyvinvointi on säilynyt ja lisääntynyt. Yhtä tärkeitä kuin kieltävät oikeudet ovat ihmisten myöntävät oikeudet toimeentuloon, koulutukseen ja terveydenhoitoon. Perusoikeuksista puhuttaessa kieltäviä ja myöntäviä oikeuksia ei tule erottaa toisistaan.

Mielikuvien etiikka ei riitä

Mainonnan harjoittama houkuttelu on markkinavoimien äidinkieltä. Se sisältää piiloviestejä siitä, millä tavoin ihminen hyväksytään toisten yhteyteen tai kuinka hän saavuttaa toisten arvostuksen. Yhteen liitetään asioita, joita ei voi verrata keskenään, ikään kuin hyvät perhesuhteet, itseluottamus tai sosiaalinen suosio olisivat ostettavissa ja vaikkapa mekkipussista esille vedettävissä.

Mainonnan tapa lähestyä ihmistä on leviämässä muuhunkin viestintään, jopa tieteeseen ja tutkimukseen. Jääkö lopulta mitään todellisuutta, johon mainonta ei liittyisi? Näyttää siltä, että on vain erilaisia intressejä ja vaikuttamisen muotoja. Ihmisistä tulee välineitä joidenkin päämäärien toteuttamiseen. Tutkimusten mukaan tämä ei tosin onnistu aivan niin hyvin kuin markkinoijat toivovat. Ihmiset ovat itsenäisempiä kuin mainosstrategioissa oletetaan. He eivät ole määrättömiin mielikuvatrenditehtailun ohjattavissa. Silti on kysyttävä, miten säilyy kosketus totuuteen ja todellisuuteen.

Sama koskee politiikkaa, jossa ihmisille pyritään myymään mielipiteitä ja näkemyksiä. Jos he eivät halua niitä ostaa, vika ei tietenkään ole järjestelmässä tai ajattelutavassa, pitää vain markkinoida paremmin. Entä jos ihmisillä onkin luontainen taju siitä, että kaiken ei tule olla myymistä ja ostamista? Inhimillinen toiminta on myös yhdessä tekemistä, auttamista, vastaanottamista, hoitamista, oppimista ja leikkiä.

Hyvin toimiva kilpailu vaatii sääntelyä

Markkinataloudessa rahan käyttö välittää tietoa siitä, millaisia tuotteita ihmiset haluavat ostaa. Tämän lisäksi kauppojen kassoilla tehdyt kulutus päätökset voisivat ilmaista, millaista tuotantoa ihmiset haluavat tukea ja millaisia yrityksiä he pitävät luotettavina ja yhteiskunnallisesti vastuuntuntoisina. Tuotteiden taustoista on kuitenkin valitettavasti aivan liian vähän tietoa.

Mikään ei estä asiakkaita vaatimasta, että yritykset ja niiden omistajat toimivat niin kuin yhteiskunnan vastuullisten jäsenten kuuluu. Liiketoiminnan ei tule määräytyä vain omistajien ja asiakkaiden edun mukaan. Yritysten tulee ottaa huomioon koko se ympäristö ja yhteiskunta, jossa ne toimivat. Yksittäisten yritysten on vaikea toimia eettisesti ja vastuullisesti, jos koko markkinatalousjärjestelmä välttelee yhteiskunnan ja ympäristön tilaa koskevaa vastuutaan. Vastuullisuus tarkoittaa sitä kultaisen säännön sovellusta, ettei minkään yhteiskunnan ja luomakunnan osan tule käyttää muita hyväkseen vaan kaikkien on omalla osuudellaan edistettävä yhteistä hyvää.

Talouden kasvu ja kilpailu eivät ilman muuta koidu yhteiseksi hyväksi. Kilpailu edistää yhteisiä etuja parhaiten silloin, kun taloudessa mukana olevat toimijat ovat suunnilleen yhtä vahvoja eikä kukaan saa kohtuutonta hyötyä. Tällainen tilanne ei kuitenkaan synny itse kilpailun tuloksena, koska kilpailevat osapuolet pyrkivät saavuttamaan muita vahvemman aseman. Kilpailu ei voi toimia hyvin, ellei sitä säädellä.

Markkinavoimien haitallisten vaikutusten rajoittamiseksi tarvitaan sekä moraalialla että poliittisella voimalla, joka ylittää kansallisvaltioiden ja kulttuuripiirien rajat.

Markkinatalous ja demokratia

Monien mielestä demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä on kriisissä, koska valitsijoiden edessä ei näytä olevan todellisia vaihtoehtoja. Kaikki poliittiset puolueet näyttävät edustavan suurin piirtein samoja näkemyksiä.

Varsinkin poliittisten puolueiden taakka on siinä, että ne ovat kytkeneet yhteen taloudellisen järjestyksen ja oikeudenmukaisuuden. Viimeksi mainittu kuuluu kuitenkin moraalisiin piiriin. Oikeudenmukaisuudesta on tässä kytkenässä tullut ensi sijassa hyvinvoinnin jakamista koskeva asia, jolloin puolueet joutuvat jo ennalta sitoutumaan taloudelliseen kasvuun ja valtion hallinnassa olevien jakomekanismien vahvistamiseen. Hallitusvastuussa puolueiden näkemyserot jäävät taka-alalle.

Poliittiset asiakysymykset näyttävät muuttuvan liian usein henkilöiden väliseksi valtataisteluksi. Ihmiset menettävät tällaisessa tilanteessa kiinnostuksensa demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän toimintaan ja katsovat, että vaalien tai hallintoportaiden kautta asioihin ei voi vaikuttaa. Tämä ilmiö on tuttu koko Euroopassa. Käytännössä se edistää talouden vallan kasvua ja heikentää poliittista valtaa.

Maailmanlaajuisessa kehityksessä tarvittaisiin hyvin toimivaa demokraattista valtaa. Ilman sellaista markkinatalous muuttuu saalistusjärjestelmäksi. Länsimaat eivät kuitenkaan voi pelkästään vaatia demokratiaa muilta. On myös nähtävä ne esteet, joita länsimaiden oma vaikutus aiheuttaa demokratian kehittämiseksi. Lisäksi kansallisen tason demokratia ei riitä, vaan tarvitaan entistä selkeämpiä ja kattavampia maailmanlaajuisia rakenteita. Niitä on kuitenkin vaikea saada aikaan: se vaatii laajaa poliittista tahtoa. Työhön on kuitenkin ryhdyttävä, mikäli suurta osaa ihmisistä ja luonnosta ei haluta jättää kovien markkinoiden armoille.

Nykyinen demokraattinen päätöksenteko vaikuttaa kykenemättömältä tarttumaan globaaliin rahatalouteen sehän on kuin sähkökästi etenevää tietokonepeliä. Sijoitusyhtiöt soveltavat talousmatemaattisia malleja, joilla arvioidaan yritysten tulosta ja tulevaisuudennäkymiä. Arvioiden perusteella tehdään sitten ostoja myyntipäätökset. Tämä "peli" vaikuttaa voimakkaasti kokonaisten kansakuntien elämään. Sen sääntöjä ei ole kohtuullistettu, vaikka tämän periaatteen tulisi olla tärkeä maailman rahatalouden piirissä. Pääoman liikuttelusta kertyviä voittoja voitaisiin ohjata yhteiskuntien käyttöön verottamalla. Tähän tavoitteeseen tulee pyrkiä, vaikka pääomaliikennettä onkin vaikea saada kansainväliseen valvontaan.

Yritystoiminta ja rahamarkkinat ovat kansainvälistyneet. Joidenkin arvioiden mukaan tämä on siirtänyt meidät uudentyypiseen globaalitalouteen, jonka eri osien kehittyminen on yhä kiinteämmin sidoksissa toisiin osiin. Länsimaisten demokratioiden voittokulku, jota on perusteltu markkinataloudella, ei olekaan niin ruusuista kuin on ajateltu. Lyhytikäisen sijoitusrahan äkillinen "rantautuminen" ja pikainen maastapako ovat aiheuttaneet kehitysmaissa epärealistisia odotuksia, työpaikkojen menetyksiä ja aineellista hätää. Sosiaaliset ongelmat ovat kärjistyneet.

Samalla rikkaiden voitot ovat nousseet pilviin ja läntisten maiden elintaso karkaa yhä kauemmaksi. Aasian, Venäjän ja Latinalaisen Amerikan viimeaikaiset talouskriisit ovat saaneet taloustieteilijät pohtimaan, onko järkevää antaa nopeita voittoja etsivän rahan liikkua markkinoilla miten tahansa. On alettu pelätä lännen vastaista sosiaalista levottomuutta. On pohdittu valuuttasääntelyn ja pääomaliikenteen sääntelyn etuja. On sanottu, että kehittymättömät taloudet kykenisivät rakentamaan pankkijärjestelmiään ja lainsäädäntöjään vahvemmiksi, jos ne saisivat sääntelytoimilla rajoittaa pääomavirtoja. Tilapäiselläkin sääntelyllä tervehdytettäisiin maailmantaloutta, luotaisiin siihen tasapainoa ja vähennettäisiin sen kriisialttiutta. Sen aikaansaaminen edellyttää johtavien talousmaiden yksimielisyyttä sekä sääntelyn tarpeellisuudesta että sen sisällöstä.

Globaalin talouden kehitys onkin johtanut monet kysymään, eikö maailmantalous tarvitsisi nykyistä suhdannekiertoa pitemmälle ulottuvan jälleenrakennusohjelman. Sen ytimenä olisi kriisin kohteeksi joutuneiden ja sen uhan alla elävien talouksien kuntoon saattaminen niin, että sijoittajien luottamus näiden maiden kehitysmahdollisuuksiin saadaan jälleen palautumaan. Ohjelman laatimiseen olisi saatava mukaan niin kansainväliset järjestöt, yksittäiset valtiot kuin rahoittajatkin. Suomi voisi olla aloitteellinen ja aktiivisesti edistää sen laadintaa. Globaalitalouden jälleenrakentamisen Aasian ja Tyynenmeren vararikon jälkeen on katsottu myös olevan paras investointi, jonka länsimaat poliittisen aikapommin varjossa voivat tehdä yhteisen ja omankin tulevaisuutensa turvaamiseksi.

Aasiassa on juuri karvaasti koettu, mitä seuraa siitä, että nopea talouskasvu romahtaa lamaksi maissa, joissa ei ole lujia sosiaalisia turvajärjestelmiä. Aasian ongelmana on pidetty sitä, että taloudet eivät siellä ole riittävän vapaita. Vähintään yhtä suuri ongelma on, että taloudellisen perustan

pettäessä ihmiset jäävät tyhjän päälle. On vastuutonta rakentaa yhteiskuntaa pelkästään taloudellisen kasvun varaan.

Elintasoerojen kasvu uhkaa hyvinvointiyhteiskunnan perustaa

Suomessa yhteiskuntaluokkien ja ammattiryhmien väliset elintasoerot ovat olleet melko pienet. Tämä on edistänyt yhteiskunnan vakautta ja turvallisuutta. Tuloerot ovat kuitenkin alkaneet kasvaa. Joidenkin mielestä niin pitääkin käydä, koska tällainen kehitys, näin ajatellaan, koituu lopulta kaikkien eduksi.

Erojen kasvua voitaisiin jossakin määrin puolustaa, jos se todella merkitsisi myös heikoimmassa asemassa olevien tilanteen paranemista. Erot voivat kuitenkin kasvaa myös niin, että pienituloisten tilanne entisestään heikkenee. Tällaista on Suomessakin jo tapahtunut, ja sama suunta jatkuu, mikäli markkinatalouden periaatteet ulotetaan esimerkiksi koulutukseen, terveydenhoitoon ja vanhustenhuoltoon.

Ellei suunta muutu, maassamme irtaudutaan vähä vähältä pohjoismaisten yhteiskuntien keskeisimmästä moraalista lähtökohdasta: perusoikeudet on turvattava kaikille yhteiskunnan jäsenille. Perusoikeuksilla tarkoitetaan yksinkertaisesti elämän perusedellytysten, toimeentulon, koulutuksen ja terveydenhoidon, turvaamista kaikille eikä vain maksukykyisille. Jos yhteiskunnan eri aloja arvioidaan yhä enemmän markkinataloudelle ominaisesta kysynnän ja tarjonnan näkökulmasta, sosiaaliset erot väistämättä kärjistyvät ja luovat kaikkia uhkaavaa epävakautta.

Tässä yhteydessä ei tule myöskään unohtaa yksityisen ihmisen vastuuta itsestään, perheestään ja läheisistään. Asiassa on kaksi perusvaihtoehtoa. Toisen mukaan yhteiskunnan eli valtion ja kuntien on järjestettävä yhteiskunnan peruspalvelut ja luotava hyvät edellytykset eriarvoisuuden tasoittamiselle. Painopiste on koko yhteisön julkisessa vallassa. Toisen mukaan yksityisten ihmisten on itse rakennettava elämänsä ja otettava vastuu perheestään. Yhteiskunta tulee apuun vasta, kun tämä ei onnistu.

Mallien valinta noudattaa osapuulleen Euroopan eteläisen ja pohjoisen osan rajaa. Roomalaiskatolinen perinne on korostanut voimakkaasti yksilön, perheen ja vapaaehtoisen lähiverkoston merkitystä, luterilainen taas paljon enemmän yhteiskunnan kokonaisvastuuta. Etelä-Euroopan katolisia maita askarruttaa nykyään se, että vapaaehtoiseen kansalaisaktiivisuuteen nojautuva järjestelmä on rapautumassa yhteiskunnan muutoksissa. Perheet ovat kriisissä, ja ennen niin kukoistavat kirkolliset veljistöt ja sisarkunnat ovat heikentyneet.

Olisi tärkeää, että pohjoisen korostama julkisen vallan vastuu ja etelän korostama yksilön ja lähipiirin vastuu vaikuttaisivat yhdistyneinä ja toinen toistaan täydentävinä koko Euroopan sosiaaliseen ajatteluun. Painottuipa ratkaisu lopulta kumpaan suuntaan tahansa, ihmisen vastuun määrittelyssä on kysymys enemmänkin arvoista, ilmapiiristä ja peritystä elämänasenteesta kuin rahanjaosta tai kovista juridisista päätöksistä.

Pohjoismaisten yhteiskuntien perinnäisistä arvoista ei ole syytä luopua markkinoiden vapauden hyväksi. Pikemminkin tulisi etsiä mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen entistä laajemmin. Se, että sosiaaliset oikeudet päätetään turvata, ei kuitenkaan vielä ilmaise, miten tämän pitäisi tapahtua. Se ei edellytä täsmälleen nykyisen kaltaista hyvinvointivaltiota, mutta valtion ja yhteiskunnan vahvaa sosiaalista vastuuta ei voi korvata siirtämällä vastuuta jollekin toiselle taholle.

Pääoma kilpailuttaa myös valtioita ja alueita

Markkinoiden laajentuessa yritykset ovat menestyneet, mutta yhteiskunnat eivät. Yritysten liikevaihdot ovat nousseet, mutta työpaikat vähentyneet. Niiden tulokset ovat kasvaneet, mutta niiden maksamat verot ovat pienentyneet. Maailman suurimpien yritysten menestys on lisännyt eriarvoisuutta ja heikentänyt yhteiskuntien sosiaalista perustaa. Liikkuva pääoma ei ole pakottanut ainoastaan työntekijöitä ja yrityksiä säälimättömään kilpailuun, vaan samaa kilpailua käyvät nykyisin myös valtiot.

Suuryhtiöille on tullut tavaksi kilpailuttaa paikkakuntia valitessaan uusia toimipaikkoja. Kunnat ovat luvanneet erilaisia verohelpotuksia, rakennushankkeita, koulutusta, jopa ilmaisia tuotantotiloja ja suoraa tukea palkkakustannuksiin. Kilpailun kustannukset maksetaan viime kädessä paikallisten työntekijöiden verorahoilla.

Monet valtiot joutuvat alentamaan yritysten verotusta pelätessään, että pääoma pakenee maasta. Verokilpailu on monissa Euroopan maissa johtanut siihen, että menestyvät yritykset ja rikkaat ihmiset eivät enää halua jakaa hyvinvointiaan heikompiaisille. Pääomatulot ovat kasvaneet, mutta niistä saatavat verotulot ovat vähentyneet. Palkkaverotus ei korvaa menetyksiä, koska huomattava osa mahdollisista maksajista on työttöminä ja monet hyvätuloiset puolestaan kuittaavat suuren osan tuloistaan kevyesti verotettuina pääomatuloina.

Uusliberalistisen ideologian kannattajat moittivat ihmisiä siitä, että he käyttävät yhteiskunnan tarjoamia etuja hyväkseen ilman vastiketta. Närkästynyttä puhetta riittää myös sosiaalisten tukien väärinkäytöstä. Tosiasiassa jotkut yrityksetkin saalistavat tarjolla olevia etuja ja välttelevät yhteiskunnallista vastuuta. Ne kyllä vakuuttavat, että yhteiskunta loppujen lopuksi hyötyy, kun syntyy uusia työpaikkoja ja elintaso nousee. Tämä etu on kuitenkin jatkuvasti vähentynyt ja käynyt epävarmaksi. Jos yritysmaailma on sitä mieltä, että yhteiskunnan ei tule tarjota sosiaalisia etuja ilman vastiketta, sen tulee olla valmis myös itse noudattamaan tätä periaatetta. Yrityksen ei pidä heikentää toiminta-alueensa elinoloja, vaan osallistua niiden parantamiseen.

Valtiot ja kansalaisyhteiskunta markkinoiden sääntelijöinä

Markkinoita ei saa päästää muodostumaan omia lakejaan noudattavaksi koneistoksi, jonka ehtoihin on vain koetettava sopeutua ja jonka tuhoja voidaan vain jälkikäteen korjailla. Jonkin ulkopuolisen tahon tulee rajoittaa vapaita ja vastuullista moraalia vailla toimivia markkinoita: valtion tai sosiaalista vastuuta vaativien kansalaisten. Voidaan myös ajatella, että kansalaisetkin ovat osa markkinoita ja heidän tulee markkinoilla toimia yhtä vastuullisesti kuin muussakin elämässä. Parhaiten kestävä eettinen toiminta toteutuu, kun molemmat näkökulmat yhdistyvät.

Moraalisen toiminnan vaatimuksesta ei sinänsä seuraa, että ihmiset saataisiin myös toimimaan moraalisesti sen enempiä taloudessa kuin muillakaan elämänalueilla. Lyhytnäköinen etujen tavoittelu vääristää ihmisten toimintaa kaikkialla. Jos käytännön lähimmäisenrakkaus jää tavoittamatta, voidaan tietysti syyttää ihmisten itsekkyyttä eli tarkastella asiaa yksilökeskeisesti. Yksityinen ihminen saattaa siellä täällä muuttaa mielensä ja käydä kantamaan yhteistä vastuuta. Aivan riittämiin on kuitenkin havaittu, etteivät yksilötason vetoamukset ja moraalisaarnat pysty korjaamaan isoja sosiaalisia vinoutumia. Tarvitaan myös talouselämän yhteisölliset sääntelyvälineet. Valtion sosiaalisen vastuun ydin on siinä, että valtio kykenee ottamaan huomioon laajempia kokonaisuuksia kuin yksilöt, yhteisöt ja järjestöt. Sillä on myös riittävästi valtaa korjata yksilöiden ja eturyhmien itsekkyyden seurauksia.

Niin kutsuttu kolmas sektori ei voi koskaan korvata valtiota tai muuta julkista valtaa sosiaalisen

oikeudenmukaisuuden ylläpitäjänä. Se ei näet kykene hankkimaan riittäviä voimavaroja. Toisaalta valtion on hyvin vaikea toteuttaa tehtäväänsä ilman kansalaisten, yhteisöjen ja myös talouselämän tukea. Julkisen ja yksityisen on edettävä käsi kädessä. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus kaikkine kustannuksineen saattaa lyhyellä aikavälillä vaikuttaa taloudellisen toiminnan esteeltä. Ajan mittaan se kuitenkin on kestävä talouden perusedellytyksiä. Tämä on käynyt selväksi, kun taloudellista toimintaa arvioitaessa on alettu ottaa huomioon myös yhteiskunnallinen pääoma, johon kuuluu ihmisten keskinäinen luottamus. Se on suurinta Pohjoismaissa, missä ihmisten yhteiskunnalliset erot ovat suhteellisen pienet. Yhteinen osakkuus ja keskinäinen luottamus muodostavat hyvinvointivaltion toimivuuden perustan.

Valtio ei nykyään yksin riitä, tarvitaan myös sitä laajempia rakenteita. Euroopan unionin sosiaalisen ulottuvuuden syventämistä on syytä tukea nykyistä enemmän. Keski-Euroopassa kehitelty sosiaalisen markkinatalouden malli ei kuitenkaan ole kaikilta osin sama kuin pohjoismainen käsitys yhteiskunnan sosiaalisesta vastuusta. Vaikeuksista huolimatta on pohjoismaisen mallin varassa kyetty paremmin huolehtimaan ihmisten perusoikeuksista. Esimerkiksi sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia tuskin onnistutaan edistämään ilman pohjoismaisille yhteiskunnille ominaisia ratkaisuja. Pohjoismaiden panosta Euroopan unionissa tulisikin suunnata sosiaalipolitiikan kehittämiseen. Samalla tämä toiminta on nivellettävä osaksi pyrkimystä maailmanlaajuiseen oikeudenmukaisuuteen.

Pohjoismaiset luterilaiset yhteiskunnat perusoikeuksien turvaajina

Lama palautti köyhyyden ja jopa nälän Suomeenkin. Köyhyys kätkeytyy usein lähiöihin, joissa monet elävät eristynyttä elämää käymättä ehkä vuosiin kaupungin keskustassa. Markkinat eivät välitä heistä, koska heillä ei ole ostovoimaa. Tästä syystä myös julkisuus unohtaa helposti köyhyyden. Koska köyhät eivät ole näkyvissä, heidän etujaan on pääoman niin vaatiessa entistä helpompi karsia.

Työpaikkansa säilyttäneillä on tällä hetkellä keskimäärin enemmän tuloja kuin ennen. Työn pysyvyys on kuitenkin entistä epävarmempaa, ja irtisanotun on aina vain vaikeampi löytää uutta paikkaa. Jos hän sellaisen saa, hänen alttiuttaan voidaan käyttää hyväksi vaatimalla kohtuuttomia uhrauksia. Lyhytaikaisissa työsuhteissa ei ole helppoa suunnitella vapaa-ajan viettoa tai muuta omaa elämää. Yksityisen ihmisen riski joutua taloudelliseen ahdinkoon kasvaa, ja kansalaisten suojaverkkojen luominen vaikeutuu.

Köyhyyden pelko ajaa jo nyt ihmisryhmiä toisiaan vastaan. Taloudellisessa mielessä köyhyys on määritelty tilanteeksi, jossa ihmisen tulot eivät riitä elämän perusedellytysten turvaamiseen. Sitä torjuttaessa pyritään siihen, ettei sen enempää köyhillä kuin rikkaillakaan ole erityisasemaa. Kaikille kuuluu tietty osuus yhteisestä hyvästä, mutta kaikkien myös tulee edistää yhteistä hyvää. Sosiaalinen vastuu kuuluu siten sekä yhteiskunnalle että yksilöille. Yhteiskunnan tehtävä on huolehtia yhteisen hyvän oikeudenmukaisesta jakamisesta. Jos jaettavaa on aikaisempaa vähemmän, oikeudenmukaisuuden on silti toteuduttava.

Pohjoismaissa on pyritty siihen, että varsinaista köyhyyttä ei olisi. Perusoikeudet on turvattu kaikille kansalaisille yhteiskunnallisesta asemasta ja varallisuudesta riippumatta. Tämä menettely pohjautuu jo uskonpuhdistuksen yhteiskunnalliseen näkemykseen. Hyvinvointiyhteiskunta, joka takaa kansalaisille yhtäläiset perusoikeudet, onkin tyypillinen juuri luterilaisille Pohjoismaille. Sen parhaat puolet ovat kultaisen säännön historiallista sovellusta. Siinä lähdetään kokonaisuuden edusta ja asetetaan toisen ihmisen asemaan.

Suomalaisen ja pohjoismaisen yhteiskunnan ongelmana on varsinkin viime vuosikymmeninä kuitenkin ollut yksityisten ihmisten heikko sitoutuminen toinen toisensa auttamiseen. Vastuu on ollut yhä enemmän siirtymässä yksityisiltä kansalaisilta yhteiskunnan julkisille rakenteille.

Kansalaiset ovat osallistuneet yhteisölliseen vastuuseen pääasiallisesti maksamalla veroja. Tämä on toiminut ulkonaisesti niin kauan kuin talous on kasvanut ja verotulot ovat lisääntyneet. Enää se ei ilman muuta onnistu.

Uudistumisen mahdollisuus avautuu siitä, miten ymmärrämme ihmisen. Ihmisen päämäärien kohdalla ovat korostuneet yhä enemmän yksilöllisen mielihyvän arvot. Oikeuksien ja velvollisuuksien vaakakupeissa oikeudet ovat alkaneet painaa enemmän. Yhteisökin on sosiaalisine jakojärjestelmineen ollut ennen kaikkea turvaamassa yksityisen ihmisen oikeuksia ja mielihyvää. Sen on annettava ihmiselle mahdollisuus toteuttaa itseään. Pelkästään yksilöllisiä oikeuksia tähdentävä näkemys on kuitenkin viemässä umpikujan. Tasapainoisessa ihmisessä oikeuksia vastaavat aina velvollisuudet, vastaanottaminen ja jakaminen ovat tasapainossa. Lähimmäistä on rakastettava niin kuin itseä.

Jatkuva itsensä toteuttamisen ja oman hyvän tavoittelu johtaa kärjistyviin yhteiskunnallisiin jännitteisiin. Myös yksilön elämän se repii lopulta rikki. Tulos on siis toinen kuin omaa mielihyvää korostava arvomaailma lupaa. Sen asemesta on tarpeen nähdä, että voimme itse elää hyvin vain sikäli kuin samalla elämme toisia varten. Vain yhteinen elämä on hyvää elämää. Tämä ei merkitse yksilöllisyyden ja vapauden menettämistä, vaan niiden oikeaa käyttöä. Emme itse ole voimavarojemme perimmäinen lähde. Saamme voimaa, kun olemme yhteydessä toisiin ihmisiin ja Jumalaan. Elämä ei perustu ostamiseen vaan lahjoittamiseen.

Yhteisvastuu ja yhteiskunnan vastuu

Maailmanlaajuinen liberalistinen markkinatalous vaatii hellittämätöntä muutosta siten, että kilpailu kiristyy ja kustannuksia leikataan jatkuvasti. Nousun jarruina ovat sen mukaan ennen muuta työntekijät. Näin pahimmillaan luodaan kuvaa maailmantaloudesta, joka toimii parhaiten ilman ihmisten enemmistöä. Suomessakin on tähdennetty sopeutumista kansainvälisen talouden vaatimuksiin. Näitä esitetään usein yksipuolisen taloudellisen järkevyyden näkökulmasta ottamatta huomioon markkinatalouden vahinkoa tuottavia vaikutuksia.

Kaikki talous ei kuitenkaan ole, eikä voi olla, kansainvälisten voittojen kotiuttamista. On mahdollista kehittää paikallista toimintaa, jolloin ihmiset voivat olla mukana oman alueensa ja omien elinehtojensa kehittämisessä. Tarvitaan taloudellista toimintaa, jota ei olla myymässä ulkomaille. Tarvitaan pitkäjänteistä ja maanläheistä työtä, jossa tunnetaan paikalliset olot ja ihmisten tarpeet, yrittämistä, jonka päämääränä on toimeentulon turvaaminen, eivät niinkään suuret voitot. Tarvitaan ihmisiä, jotka eivät keskity etsimään omaa hyväänsä vaan pyrkivät edistämään myös yhteistä hyvää.

Syrjäytymisestä puhutaan jo siihen tapaan kuin hyväksyttäisiin tämä näkemys monien ihmisten elämäntilanteesta. Yhteiskunta ei kuitenkaan saa pyrkiä eikä tyytyä siihen, että osa sen jäsenistä ajautuu eroon hyvinvoinnin valtaväyliltä. Päämääräksi ei riitä sekään, että syrjäytyneitä autetaan aineellisesti. Ainoa hyväksyttävä yhteiskuntamalli on sellainen, jossa kaikki kansalaiset ovat yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä ja myös voivat pitää itseään sellaisina.

Yhteiskunta kehittyy outoon suuntaan, jos yhä useammat ihmiset käyvät tarpeettomiksi. Kenen näkökulmasta he ovat tarpeettomia? Useimmilla heistä on perhe ja omaiset, jotka tarvitsevat heitä ja joita he tarvitsevat. Koska on ihmisiä, jotka tarvitsevat heitä, ei yhteiskunta eikä edes talousjärjestelmä voi pitää heitä tarpeettomina. Elämän tarkoituksellisuus ei perustu oman edun edistämiseen, vaan siihen, että ihminen elää toisen kanssa ja on tälle toiselle tai useammillekin tarpeellinen.

Kun yhteiskunnan tuki on vähentynyt, on toki etsitty selviytymiskeinoja. Joillakin asuinalueilla

onkin löydetty uusia yhteisöllisyyden muotoja, joiden piirissä ei enää suostuta markkinoiden valtaan. Ihmiset ovat ryhtyneet vaihtamaan tavaroita ja palveluja keskenään ja harjoittamaan pienimuotoista viljelyä ja käsityöläisammatteja. On perustettu pieniä osuuskuntia ja työhuonekuntia. Yksilöllisen eduntavoittelun ja kilpailun tilalle on tullut uudenlaista myötäelämistä. Uusien toimintamuotojen sinänsä myönteisen kehityksen vaarana on, että yhteiskunta entisestään vähentää vastuutaan vaikeuksissa olevista. Näin ei kuitenkaan tule tehdä. Ihmisten keskinäinen vastuu ja yhteiskunnan vastuu eivät ole vaakakuppeja, joista toisen painon lisääntyessä toinen kevenee. Yhteiskunnan tuen rinnalle tarvitaan ilman muuta ihmisten keskinäistä huolenpitoa. Yhteiskunnan tuen taas ei aina tarvitse merkitä rahaa tai kalliita laitoksia. Se toteutuu myös siten, että järjestetään olot, joissa on mahdollista huolehtia ihmisten perustarpeista. Usein tähän päästään yhteiskunnan, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyöllä. Joissakin kaupungeissa on tehty kaupungin ja asukkaiden keskinäisiä palvelusitoumuksia ja varmistettu, että ihmiset saavat perusturvan kaikissa oloissa.

Kirkon diakonisena tehtävänä on paitsi etsiä niitä, jotka jäävät muun avun ulkopuolelle, myös vahvistaa yhteiskunnan ja kansalaisten yhteistyötä. Tämä ei merkitse sitä, että yhteiskunnan tai kansalaisten sosiaalinen vastuu siirrettäisiin kirkolle, vaan kirkon omaa osavastuuta yhteisöelämän ja yhteistyön edistäjänä.

Luterilaisen sosiaaliajattelun periaatteita

Sosiaalietiikassa on aina pohdittu yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. Voiko yksilön edun sivuuttaa, jos kysymyksessä on yhteisön etu? Onko yksilön lupa ajaa omaa etuaan vastoin yhteisön etua? Hyvinvointivaltio sellaisena kuin se ymmärretään Pohjoismaissa pyrki yhdistämään yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden edut ja minimoimaan niiden haitat. Sairaana ja köyhänä elämä turvataan sosiaalipolitiikan keinoin ja verovarojen turvin. Samalla suositaan yritteliäisyyttä, jolla kartutetaan yhteisen hyvän varantoa. Hyvinvointivaltio joutuu koko ajan tasapainoilemaan yksilön yrittämism vapauden ja yhteisöllisten tukitoimien välillä, kamppailemaan oikeudenmukaisuuden sisällöstä.

Pohjoismainen hyvinvointivaltion malli on ainutlaatuinen juuri siinä, että se pyrki yhdistämään yksilön ja yhteisön edun. Epävarmuuden lisääntyessä haetaan turvaa yhteisöstä. Hyvinvointivaltiota on aiheellista kehittää pohjoismaiselta pohjalta myös siksi, että sen takaama perusturva lisää ihmisten arkielämän ennustettavuutta ja tehostaa riskien hallintaa. Suomi on tottunut etsimään keinoja taloudellisen tehokkuuden ja yhteiskunnallisen solidaarisuuden yhteen sovittamiseksi. Se voisi suositella mallia kokeiltavaksi myös maailman mitassa.

Markkinamekanismi ei takaa taloudellista turvallisuutta eikä oikeudenmukaista tulonjakoa. Julkisen vallan laajimmaksi tehtäväksi ovatkin muodostuneet hyvinvointia tasaavat palvelut. Jos on paineita supistaa niitä joko siksi, että halutaan alentaa kansalaisten verorasitusta, tai siksi, että huollettavien määrä kasvaa väestön ikääntymisen vuoksi, tai siksi että on sopeuduttava globaalitumisen vastapainoksi luotavaan eurooppalaiseen finanssipolitiikkaan, asiasta on käytävä vakavaa keskustelua. On kysyttävä, mitä pidetään hyvinvoinnissa kaikkein tärkeimpänä, miten laajalti julkinen valta muiden tahojen ohella osallistuu sosiaaliseen vastuuseen, missä asioissa kansalaisilla on omaa vastuuta ja mitä tehtäviä siirretään yksityiselle alueelle.

Hyvinvointivaltion perusrakenne on kirkollemme tärkeä jo siitä syystä, että se nousee omasta perinteestämme. Uskonpuhdistuksen ajan kaupungeissa luotiin jo varhain ohjelmia köyhyyden ja syrjäytymisen poistamiseksi. Aikaisemmin oli ajateltu, että ihmisen tulee itsekseen, enintään lähiyhteisöjen tuella pyrkiä kohti korkeinta hyvää. Ajattelu oli siis yksilölähtöistä ja suuntautui tavallaan alhaalta ylöspäin. Nyt ajateltiin, että Jumala jakaa luomansa lahjat ihmiselle. Suunta oli ylhäältä alaspäin. Kristittyjen sosiaalisen vastuun tuli noudattaa samaa periaatetta. Heidän tuli

yhteisönä poistaa köyhyys ja syrjäytyminen ja välittää ylhäältä tuleva hyvä lähimmäisenrakkauden periaatteen mukaisesti sitä tarvitseville.

Uskonpuhdistusajan kaupungit kykenivätkin lakkauttamaan järjestelmälliseksi kehittyneen kerjuun ja luomaan kaupunkeihin yhteiset kassat, joihin varoja siirrettiin kirkkojen, luostarien ja säätiöiden rahastoista sekä kaupunkien maksukykyiseltä väeltä. Pohjoismaihin ajatukset ja käytännöt saapuivat jo uskonpuhdistuksen alkuvaiheessa. Kaupunkineuvostojen tehtäväksi tuli järjestää ja valvoa kaupunkien yhteisten kassojen käyttöä ja kustantaa pappien palkat, köyhäinhoito, sairaalat, koulu ja yliopisto.

Luterilaiseen sosiaaliajatteluun sisältyi alun perin kaksi keskeistä periaatetta, joita voidaan yhä pitää arvokkaina. Kommuunioperiaate tarkoittaa, että kaupunki tai kunta on yksi kokonaisuus, joka asukkaineen, virkamiehineen ja johtajineen on yhteisen hyvän palveluksessa ja noudattaa kultaista sääntöä eli pyrkii asettumaan apua tarvitsevan asemaan ja elämäntilanteeseen. Parhaiten tämä toteutuu, jos vaikuttimena on evankeliumin innoittama lähimmäisenrakkaus. Esivaltaperiaate taas lähtee siitä, että ihminen tai ihmisten enemmistö luonnostaan itsekkäänä ajattelee ennen kaikkea omaa etuaan. Yhteisön valtion ja kunnan velvollisuus on asettua tätä itsekkyyttä vastaan ja huolehtia syrjäytyneistä. Luoja siis käyttää esivallan pakkoa, jotta hyvä saataisiin jaetuksi monille, kun ihmisen itsekkyydellä on taipumus johtaa siihen, että hyvä kasaantuu muutamille harvoille.

Kirkon sosiaaliajattelun periaatteiden, kommuunioperiaatteen ja esivaltaperiaatteen, pohjana on hyvää jakava Luoja, joka piirtää jokaisen ihmisen sydämeen rakkauden lakia. Sen ytimenä on juuri kultainen sääntö.

Hyvinvointia lähietäisyydeltä

Hyvinvointivaltio on siis moraalinen käsite, ei vain taloudellinen tai sosiologinen kysymys. Valtion on täytettävä ihmistä suojeleva, turvaa antava ja lähimmäisenrakkauden perustalle rakentuva velvoitteensa. Tähän eettiseen perustaan on sitouduttava jo senkin tähden, ettei mitään muuta kestäväää järjestystä ole näköpiirissä. Mitä suuremmat ovat uhat, sen lujemmin on syytä kiinnittyä tähän riskienhallintamalliin. Näin tulee tehdä, vaikka joudummekin madaltamaan palvelutasoa, koska entiseen tasoon ei näytä löytyvän varoja. Yhteisöllisyys esivaltaperiaatteineen on nostettava jälleen tietoisuuteen. Valtion ja kunnan on otettava tämän periaatteen mukainen paikkansa. Edellä esitetty merkitsee myös sitä, että valtion ja kuntien keskinäistä työnjakoa on selkiytettävä. Samalla on määriteltävä ne oikeudet ja velvollisuudet, jotka kaikilla kansalaisilla on asuinkunnasta riippumatta. Kuntien päätösvaltaa on viime vuosina lisätty. Tästä seuraa, että on periaatteessa helpompi ottaa huomioon paikalliset olot ja siten toteuttaa kultaisen säännön ihannetta.

Hajauttamisella on kuitenkin ollut myös haittansa. Se on voinut johtaa liian paikallisiin ja kokonaisuuden kannalta ristiriitaisiin ratkaisuihin, kuten opettajien lomautuksiin tai sosiaaliterveyspalvelujen saatavuuden riippuvuuteen asuinpaikasta. Päätöksentekoa ei ole voitu valvoa riittävästi. Osaksi ongelmat ovat johtuneet myös valtiollisen päätöksenteon epäjohtamuksesta. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan näkemyksen mukaisesti onkin etsittävä joustavia rahoitusmalleja, jotka ottavat huomioon kunnissa tapahtuvat yhtäkkiset rakennemuutokset. Kuntien on saatava yhtä vuotta pitemmät takeet palvelujensa suunnitteluun.

Hyvinvointivaltion rinnalla on puhuttava hyvinvointiyhteiskunnasta. Tällä tarkoitetaan valtion ja kuntien ohella lukuisia vapaaehtoisjärjestöjä, seurakuntia, palveluyrityksiä ja yksityisiä kansalaisia. On palautettava arvoonsa sekä kultainen sääntö että yhteisövastuu eli kommuunioperiaate. Hyvinvointipalveluista suurin osa välittyy varsin läheltä eli kuntien kautta. Tämä on sopusoinnussa sen kultaisen säännön perusajatuksen kanssa, että on asetettava toisen asemaan.

Kunnat hoitavat 80 prosenttia peruspalveluista. Niiden rahoituksesta valtio hoiti vielä 1990-luvun alussa puolet, mutta nykyään sen osuus on enää 20 prosenttia. Valtion onkin syytä määritellä, mitä se todella kunnilta haluaa, ja kuntien on saatava tietää, mille ennusteelle ne kulloinkin voivat toimintansa rakentaa. Perustuslain mukaan kunnilla on itsehallinto. Jos kuntien toiminnan linjaukset ihmisten hyvinvoinnin ydinasioissa huojuvat valtiollisen politiikan suhdanteissa ja riippuvat liaksi valtion holhouksesta, on kysyttävä, mitä itsehallinnolla oikein tarkoitetaan.

Kuntia on vahvistettava, sillä vain niiden kukoistaessa maakunnat voivat menestyä. Kuntaorganisaatioiden kautta voidaan päästä seutukunnalliseen yhteistyöhön. Kunta on julkisyhteisöjen perheessä seurakunnan veli. Pohjolassa kuntapohjainen yhteiskunta on vanhaa historiallista perua. Siitä on EU:ssa syytä pitää kiinni.

Mutta kuntien ja kaupunkien yhteisöluonnetta ja sen mukaisesti toimivaa kansalaisyhteiskuntaa pitää korostaa myös uudenaikaisin painoituksin. Kuntalaiset ovat kunnallisen toiminnan subjekteja. Pelkästä kunnallispolitiikasta on päästävä myös kuntalaispolitiikkaan, jossa kaikki kunnan tai kaupungin jäsenet ovat yhteisessä vastuussa mukana. On luotava yhteisövastuun toimintatapoja, joissa kunta, kansalaisjärjestöt, seurakunnat ja palveluyritykset selventävät tehtäväkuviaan, tekevät palvelusitoumuksia ja määrittelevät keskinäiset velvoitteensa sekä keräävät ihmisten käsityksiä yhteisistä asioista palautteina ja osallisuutena.

Matkalla kohti yhteistä hyvää

- Tarvitsemme tulevaisuudessakin hyvinvointivaltiotamme.
- Tarvitsemme pohjoismaisluterilaisista lähtökohdista lähtevää sosiaalieettistä pohdintaa hyvinvointivaltiomme perusteista.
- Tarvitsemme valtioiden yhteistyönä tapahtuvaa globaalitalouden sääntelyä, ja Suomen tulee aktiivisesti osallistua sen kehittämiseen.
- Tarvitsemme asettumista toisen ihmisen asemaan ja kansalaisosanottoa palvelujen kehittämisessä.
- Tarvitsemme kansalaisista lähtevää uutta käyttövoimaa seurakuntiemme ja kuntiemme itsehallinnolliseen työhön.